

“Bu konuşma, 26 Nisan 2000 tarihinde saat 20:00’de, Ankara’da, Server Vakfı’nda yapılmıştır. Günümüzde de, tarihin bize bıraktığı, bir dünya devletin nasıl yönetildiğine dair izlerden istifade edilmesi imkân ve umuduyla; hem ülke siyaseti, hem de dünya siyaseti bakımından yarar görüldüğünden, 17 yıl önce yapılan konuşma yayınlanmaktadır.”

Osmanlı Hanedanını, Türk ve İslâm tarihi içerisinde bir yere oturtmaya çalışan Prof. Dr. Osman Turan, Abbasî Hanedanı’nın, mezhepler ve sınıflar arası uçurumları, sosyal adaletsizlikle artırdığını, bu nedenle de kısa sürede toplumun bunları diskalifiye ettiğini yazar. Aynı şekilde, Selçuklu İmparatorluğu’nu kuran hanedanın da, dönemlerindeki sosyal ve dinî huzursuzluklar, batinî nifaklar ve feodal bünyeden kaynaklanan siyasi parçalanmalar nedeniyle, topluma etki gücünü yitirdiğini düşünür.

Osmanlı Hanedanının, büyük ve dahi padişahların yetişmesi için ortam oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Bu şekilde yetişen padişahların, diğer hanedanların yıkılmasına neden olan hastalıklardan uzak durarak; kavimler, dinler ve mezhepler arası sağlam bir ahenk, halk kitleleri arasında sosyal adalet kurmakla; bunun sonucu olarak da milletler arasında hiçbir ayrıcalığa ve zıtlaşmaya izin vermemekle, güçlü ve cihanşümul bir siyasi organizasyon kurduğunu söylemektedir. Osmanlı, bu ülküyü, “Nizâm-ı Âlem Dâvâsı” biçiminde söylemleştiriyordu.

Moğol İstilasını nedeniyle Anadolu’ya “karıncalar gibi kaynaşarak” göç eden Orta Asya Türk’ü, kısa sürede önce kırık alanlarda çadırlarda oturmuşlar, sonra yine şehirlerin varoşlarına yerleşmişlerdir. Sadece Denizli havzasında 200 bin, Kastamonu’da 100 bin, Kütahya dağlarında 30 bin çadır Türkmen’in, 13. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığını belirtmek yeterlidir. Bir Bizans kaynağı bu durumu şöyle özetlemektedir: “Moğolların püskürttüğü Türkmen’ler vilayetleri işgal ediyor ve Rumları sıkıştırıyordu. Moğollardan nasıl kaçıyorlarsa, aynı şiddetle Rumlar için de tehlike oluyorlardı. Bu nedenle Moğol istilasını onlar için felaket değil saadet getiriyor ve Roma (Bizans) topraklarını işgal ediyorlardı.”

İşte, bu geniş istila ve nüfus akışı sırasında, Bizans kaynakları ilk defa XIII. yüzyılın sonlarında müthiş bir akıncı hüviyetiyle, Osman Gazi’nin zuhurundan bahseder.

Adına kısaca Rum dediğimiz Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğunun da, kötü yönetim sonucu, yanlış siyasetler nedeniyle, halkını mutlu edemediğini; hatta inim inim inettiğini de özellikle belirtmek gerek. Koşulların böylesine uygun olduğu dönemde, Osmanlı Hanedanı, Anadolu’nun batısından başlayarak, kısa sürede eski Selçuklu Hanedanının sınırlarına ulaşmıştır. Bu sırada üç büyük güçle uğraşmak zorunda kaldı: Timur’un emrindeki Moğol-Tatar-Türk ittifakı, Şah İsmail’in emrindeki Şii-Türkmen yapılanması, Mısır’da Kölemenler adıyla anılan Kıpçak-Kafkas güçleri... Bu üç gücü de yene yenile yok ettikten sonra, Anadolu Birliği sağlanmış, Osmanlı Hanedanı’nın Balkanlar’dan başlayarak Avrupa içlerine doğru girişi başlamıştır. Türk tarihinde, ilk kez Osmanlı Hanedanı’nın merkeziyetçi bir devlet sistemi ile meydana çıkması, büyük bir siyasal devrim sayılmalıdır. Şehzadelerin ve boy beylerinin siyasi otoriteye katılımını, baştan beri imkânsızlaştırarak, devletin “taksim edilmez mukaddes varlık” konumunda algılanmasını sağlamıştır. “Nizam-ı Âlem” davası için, devletin başındaki siyasi güç kalıncaya kadar, diğer bütün siyasi güçlerin yok edilmesi esası getirilmiştir. Bu tedbirin “dünya devleti” olmak ve “cihan hâkimiyeti” sağlamak ideallerine bağlı olduğunu düşünmek durumundayız.

Osmanlı Hanedanı bu yeni uygulaması ile, çağına ve eski Türk Devletleri’ndeki geleneğe aykırı davranarak, bir bakıma devrim yapmıştır. Eski Türk devletlerinde, devlet, hanedanın müşterek malıdır. Hakan (veya sultan) öldükten sonra, hanedana mensup şehzade ve beyler, yabgu (veya melik) adı altında devleti aralarında paylaşıp, sınırlarını genişletmek üzere siyasal otoritelerini artırma kavgasına başlıyorlardı. Osmanlı Hanedanı ise, Türkmen beyleri arasındaki kavgalardan, şehzadelerin neden olduğu anarşiden ve yakın doğudaki teamüllerden ders alarak kesin sonuç veren önlemler almışlardır. Nizam-ı Âlem mefkuresi “Din ve Devlet-Mülk ve Millet” önceliğini ortaya koyarak “fitne küfürden daha şiddetlidir” yargısıyla, kardeş ve hatta evlat katlini bile caiz görmüştür. Bugünün koşulları ile çok tartışabileceğimiz Fatih Kanunnamesi’ndeki şu sözler, aynı zamanda Osmanlı Hanedanının trajik yaşamının da başlıca nedenleriydi: “Her kimesneye evladımın saltanat müyesser ola, karındaşların Nizam-ı Âlem için katletmek münasibdür. Ekser ulema dahi tecviz etmiştir; anınla âmil olalar.”

Çelebi Sultan Mehmet’in, Timur felaketinden sonra oluşan fetreti yok ederken kardeşlerini katletmesi üzerine, Timur’un oğlu Şahruh, bu durumu kınayarak, İlhanlı töresinde böyle bir yöntemin olmadığını belirtmiştir. Çelebi Mehmet ise cevabı mektubunda “Osmanlı Padişahları başlangıçtan beri deneyimlerini kendilerine öncü yapmışlardır” diyerek Şeyh Sadi’nin Gülistan’da dediği gibi,

“On derviş bir kilim üzerinde uyur, lakin iki padişah bir iklim sığmaz” örneğini hatırlatarak, yaptığının haklılığını anlatmaya çalışmıştır.

Osmanlı Hanedan mensuplarının ruhî durumları, onların bir bakıma yaşamını düzenleyen yasalarla bağlantılıdır. 1604 yılında 14 yaşında tahta geçip 1617 yılında ölen **I. Ahmet**’e kadar büyük evlat padişah olurken, bu zamanda çıkarılan bir saltanat veraset yasası düzenlemesi ile *“Büyük evlat yerine hanedan içerisinde en büyük kimsenin”* veliyet ve padişah olması sağlanmıştır. Her zaman da siyasi erki isteyenlerin kavgası eksik olmamıştır, bu yasayla azalmasına rağmen.

Devlet öylesine merkezîyetçi bir yapılanmaya doğru gitmiştir ki; devleti büyük oranda kapıkulları (bürokrasi) yönetmiş; aristokrat beyler yok edilmiş, padişah bile askerler gibi miri toprak üzerindeki hasların gelirleriyle maiyetini temin eden devletin bir yüksek memuru biçimine dönüştürülmüştür. Eski Türk devlet geleneğindeki *“kurultay”* gibi, haftanın dört günü, sadrazamın başkanlığında *“divan”* toplanır, padişah da divanı perde arkasında izlerdi.

Osmanlı Devlet protokolü, uluslararası ilişkilerde, bir “dünya devleti”nin düzenleyiciliği ve üstünlüğü gözetilerek hazırlanmıştı. Osmanlı Padişahları **XVI. yüzyılda kendilerine eşit bir hükümdar kabul etmediklerinden, onlarla anlaşma imzalamayı uygun bulmazlar, muahede imzalamak yerine onlara ahitname ihsan ederlerdi.**

İleride Cihan Padişahı olarak kendine, toplumuna ve yeryüzüne karşı çok önemli sorumluluklar yüklenerek şehzadeler, doğumlarından başlayarak, bu ağır yükü kaldıracak biçimde sarayda eğitilir; belli bir olgunluğa ulaştıktan sonra da küçük sayılabilecek bir yaşta, yanlarına devletin seçkin kadroları katılarak *“şehzade valî”* olarak önemli taşra şehirlerine (*Konya, Manisa, Amasya, Trabzon, Kastamonu...*) yönetici olarak görevlendirilirler ve geleceğin yöneticileri buralarda olayları yaşayarak, devletin içerisinde pişerek yetişirlerdi. Bu merkezler de, İstanbul’daki sarayın birer minyatür örneği olarak Osmanlı Devlet yapısı içinde sanatın ve bilimin geliştirici ve koruyucu rolünü üstlenir, devlet içerisinde farklı bir kültür merkezi olarak ortaya çıkardı. Şahzadenin çevresindeki görevlilerden önemli bir kısmı şairlerden seçilirdi. Şehzade Cem’in bağlıları olan *“Cem şairleri”* bu konuya örnektir. Dönemin ünlü sayılan; *Cem Sadisi, Haydar Bey, Sehaî, Kandî, Şahidî* gibi şairler, Cem’in Konya valiliği ile başlayıp gurbetlerde sürgün gezdiği Frengistan günlerindeki tüm macerasında yanında olmuşlardır.

Osmanlı Hanedanının yapısında ilk dikkati çeken, padişahların yabancı kadınlarla evlenmesidir. Bu yabancı kadınlar, küçük yaşta sarayda iyi bir eğitim ve öğrenimden geçirilmiş, Türk dışındaki ırkların seçkinleridir. Gerek fiziki güzellik, gerek zekâ düzeyi olarak özenle seçilen bu kadınlar, sarayda çok zor bir eğitim ve öğrenim sürecinden geçirilir. Kendi ırklarının en iyilerinden olan bu hanımlar, bu eğitim sürecinin sonunda tam bir “Osmanlı Hatunu” olurlar.

Tarihçiler, bu seçimin bilinçli olduğunu savunurlar. Türk kanından hanımlarla saray mensuplarının evlenmeleri durumunda, Osmanlı Hanedanı dışında hanedanların güçlenmesine olanak sağlayacağı tehlikesi nedeniyle bu yönetime başvurulduğunu düşünürler. Ben başka bir noktaya, genetik bilimi verilerine göre, F1 jenerasyonu dediğimiz ilk melezleme kuşağının özelliklerine dikkat çekmek istiyorum. Bilindiği gibi, melezlemede, ilk kuşak her iki ebeveynin de üstün özelliklerini alır. İlk kuşak iridir, güçlüdür, verimlidir... Osmanlı Hanedanının sürekli böyle bir evliliğe zorunlu tutulması, fiziki anlamda üstün özellikler taşıyan nesillerin oluşumuna neden olduğu gibi, diğer ırkların üstün özelliklerinden yararlanılmaya neden olmuş olabilir. Bu fiziksel kazanımdır. Osmanlı padişahlarının üstün fizik gücü taşımalarının bir nedeni de bu olabilir. Bilindiği gibi ok atmada, gürz savurmada, mızrak atmada, hatta güreşte, Osmanlı hanedanının üstün meziyeti bir efsane gibi anlatılmaktadır. Padişahın attığı ok, mızrak ve gürzler, aşılmayan rekorlar oluşturmuştur. Bir örnek olmak üzere Ünsal Yücel’in *“Türk Okçuluğu”* kitabındaki bir yargıyı aktarmak istiyorum. **“Dünya okçuluk tarihinde en uzun mesafeye ok atma rekoru Türk sultanı II. Mahmut’a aittir.** II. Mahmut, yıldız havasıyla ok atılan “Hasan taşı” menzilinde 21 cemaziyülevvel 1251 (1835) günü, 1221 gez uzaklığa (1 gez=66 cm.)=805.86 mt. ok atıp taş diktirmiş, bir yıl sonra 13 Recep 1252 günü, aynı yerde, 7 gez aşırı atarak taşını 1228 geze sürmüştü (810.48 mt.)”

Melez olmanın bir diğer kazanımı da kültürel olanıdır. Türkçe’nin dışında büyük bir olasılıkla ana dil olarak bir Balkan (veya Kafkas) dili öğrenilecektir. Arapça ve Farsça mutlaka öğrenilecek, bunun dışında da Avrupa dilleri öğrenmek söz konusu... Bunun ötesinde, melez olanın, dünyanın diğer kültürlerinin ayırıcılığına, onları algılaması da kolaydır. *“cihan padişahı”* unvanını alması muhtemel birisinin, küçük yaşta başlayarak yeryüzünün büyüklüğü, insanların, kültürlerinin ve örflerinin çeşitliliğini anlaması, yönetim açısından önemlidir. Bazı kabuller nedeniyle, daha verimli bir yönetimin altyapısı olarak önemlidir.

Dünyalı olmanın koşullarından birincisi, başka kültürleri tanımış olmaktır. Yerelden evrensele açılım, böyle bir altyapının üzerine kurulabilir. Doğuştan var olan özellikler, eğitim ve öğrenimle yönlendirilir. Taşra şehirlerinde kendilerine minyatür bir ülke kurularak yönetici olarak yetişmeleri sağlanır. Savaşlara katılırlar. **Hem “bir ülke nasıl yönetilir”i, hem de “savaş nasıl kazanılır”ı, uygulamalı olarak görürler.** Her biri fiziksel ve kültürel anlamda iyi yetişmiş, maksimuma ulaşmış, mükemmele yakın insanlar olan şehzadeler için trajedi, hepsinin babası olan padişahın, erkini yitirmesi, yaşlanması veya ölmesi ile başlar Sarayın içinde, bürokrasiye en yakın olanı,

ordunun en çok tuttuğu; başkente en yakın olan sancakta bulunan ya da annesi en çok güçlü olup, en iyi siyaset yapabilen, en hızlı hareket edebilen saraya ulaşır padişah olur. Geri kalanlar ise, çocuklarıyla birlikte ölürlər. Bu sert ve gayri insanî gibi görünen uygulama, doğal olan bir şeye çok benzemektedir. Bilindiği gibi, insan ve hayvanların döllenmelerinde bir kural vardır: Erkek, 300-400 milyon sperm hayvancığı salgılar. Bunlar yumurtaya ulaşmak için bir yarış başlatır. En güçlü olanı yumurtaya ulaşır, dölle ve yumurtanın çevresindeki zar, diğer sperm hayvancıkların girmesini imkânsızlaştırmak üzere kalınlaşır. Diğer bütün spermatazoonlar, bu zara takılır, geçemediği için bir süre sonra ölürlər. Bir yumurtanın döllenmesi için konulan kuralların tümü, bir dünya devletinin döllenmesi anlamına gelecek yöneticisinin seçiminde aynen geçerli kılınmıştır. İyi yetişmiş, çok değerli şehzadeler, çocuklarıyla birlikte **“Nizam-ı âlem olan Cihan Devleti”**ne zarar veremeyecek konuma getirilirken, **“bir iklime iki padişah sığmaz”** kuralından hareket edilmektedir. Gelecekte birbirlerine rakip olması kaçınılmaz olan iki kardeşin, küçük yaşlardan itibaren **“kardeşlik”** duygusunu algılama boyutu nedir? Bu konuda fazla bir veriye sahip değiliz. Esasen bütün Türk tarihinde, **“Bilge Kağan/Kültigin”**, **“Tuğrul ve Çağrı Beyler”** ile **“Sultan Orhan ile kardeşi Alaattin Paşa”**nın dışında olumlu örneği yok gibidir. Kardeşlerin birbirini kabul edişi zordur. Söz konusu olan devlet erkini paylaşmak, ya da bu erki paylaşmak olunca olanaksızlaşır. Rekabet, kendini daha çok lâyık görme, hatta kıskançlık, insanın, insan olmasının doğal sonucu olan birer zaaf olarak yürürlükteydir. Yumurtayı dölleyen tek spermatazoon örneğinde olduğu gibi, diğerlerinin yok edilmesi, doğal bir kural olarak hükmünü icra eder.

Büyük bir ülke yöneten kişinin, kişisel yaşantısının, özel hayatının sınırlarının belki de en dar alana sıkışıp, kalması kaçınılmazdır. Büyük bir ülke; örgütle, organizasyonla, kurallarla yönetilir. Bu kurallar da, devlet büyüdükçe, dünya için önemli oldukça, kişisel yaşamın sınırlarını alabildiğini daraltır, azaltır. Osmanlı İmparatorluğu gibi cihânşumûl bir dünya devleti, kendini Nizam-ı Âlem gören bir devlet organizasyonunda, kişinin yönetici olarak özgür alanı yok denecek kadar azdır. Bu, o günkü devletlerde geçerli bir kural olduğu gibi, bugünkü devlet yönetimleri için de geçerli olan bir kuraldır. Bu nedenlerden dolayı Osmanlı hanedanının; baba-oğul, karı-koca, kardeşler arası ilişkilerle, dede-torun ilişkisini; devlet yönetme konumu olamayan başka ilişkilerle kıyas etmek doğru olmayabilir. **“Nev’i şahsına münhasır”** bir hâldir, kendi kuralları ile değerlendirilmesi doğrudur.

Yavuz Sultan Selim’in padişah olduğu dönemde bir saray nakkaşı, Yavuz’un dedesi Fatih Sultan Mehmet’in bir portresini yapar, resmi Yavuz’a gösterir. Yavuz beğenmez. Yeteri kadar bezemediğini düşünür. **“Beni küçükken dizine oturturdu. O yüzden çok iyi hatırlıyorum, doğan burunluydu”** dediğini okuduğumda şaşırdım. Olağan aileler için çok doğal olan bu dede-torun ilişkisini, emperyal bir ülkenin sarayında görmek gerçekten şaşırtıcıdır. Yavuz için de, bu doğal olması gerekli hal, anlatılmaya değer bulunmuştur. Sperm hücrenin yumurta hücresini döllemesinden sonra, kalınlaşan hücre zarının diğer bütün sperm hücrelerini öldürdüğü gerçeği çerçevesinin trajik ortamında düşünüldüğünde, Osmanlı Hanedan Tarihi’nin bir **“Acılar Tarihi”** olduğunu anlamamız kolaylaşır. Bu, **“kendi kanıyla beslenmesi”** kendine kader kılınmış bir tarihtir. Her an, bir meydan savaşının inanılmaz görüntülerinin yaşandığı bir tarihtir. Bir bakıma **kendini, devlete feda edişin tarihidir**.

Bu salt Osmanlı’nın tarihi değildir. Belli bir dönemde tüm dünya ülkelerinde hanedanların acınası tarihidir. Ancak Osmanlı, dünyanın düzeninden kendini sorumlu tutan bir anlayıştan çıktığı için, bu acıyı en büyük ölçekte yaşamıştır. Osmanlı hanedanının 600 yıllık tarihi boyunca nasıl bir yaşantısı olduğu, bu ülkede yaşayan insanların çeşitli kaynaklardan edindiği bilgilerle, bilinen bir olaya dönüşmüş, gizliliği azalmıştır. Bu nedenle ayrıntılara fazlaca girmeden yirminci yüzyıl başlarında düşüncelerini ortaya koymuş bir gelenekçi şair, oyun yazarı ve eleştirmen, **T.S.ELİOT**’tan, Eliot’ın iki görüşünden söz etmek istiyorum.

Birincisi: **“Şimdi ile geçmiş arasındaki ayrım, bilinçli şimdinin, geçmişin kendi kendisinden olamayacağı ölçüde, geçmişten haberli olmasıdır.”**

Bu tespiti, en çok günümüz Türkiye’sinde yaşayan, bir tarih bilincine sahip olmaya çalışan insanlar için ihtiyaç vardır. Bilinçli olan **“şimdi”**nin, geçmiş değerlendirmesine, geçmişin kendi kendisinden olamayacağı kadar doğru bilgilerden ulaşılmış yargılarla geçmişten haberi olması, **“şimdi”** ile **“geçmiş”** arasındaki en önemli ayrımdır denilmektedir. **“Şimdi”**nin bilinç düzeyinin belirleyici ve ölçeğinin de bu olduğu vurgulanmaktadır.

İkincisi: **“Gerçeğin olduğu kadar sonsuzun da, geçiciyle birlikte sonsuzun da duygusu olan bu tarih duygusudur yazarı gelenekçi kılan”** dendikten sonra, gelenek düşüncesine temel taşı olacak şu yargıyla beslemektedir düşüncesini: **“Hiçbir ozanın, hiçbir sanatçının tek başına bir anlamı yoktur. Onun anlamı, değerlendirilmesi, ölmüş ozan ve sanatçılarla olan bağının değerlendirilmesidir. Ona tek başına değer biçemezsiniz, karşıtlık ve benzerliklerini belirtmek için, ölmüşler arasına yerleştirmemiz gerekir. Bunu yalnız tarihsel değil, estetik eleştirinin de bir ilkesi olarak söylüyorum.”**

Konumuz **“Osmanlı padişahlarının şiirlerindeki insanî altyapı, insanî boyut”** olunca, Eliot’ın tarih ve estetik için ilke olarak ortaya koyduğu yargı da geçerli olacağı en iyi alanı bulmuş olmaktadır. /Geçmişten günümüze baktığımızda, günümüzü hem çağın ölçütleri ile hem de tarihin verileri ile değerlendirdiğimizde, siyasetten bürokrasiye, yargıdan orduya, ticari hayattan işçi sorunlarına, sanayi meselesinden tarımın meselelerine kadar, **karşı karşı kaldığımız temel çalkantılarla geçmişini kurcalayan/geleceği kuran senaryo ve değerlendirmen mahrum**

olmamızı, neden olarak görmekteyiz. Bu genelleme gibi görülebilir. Ayrıntıları tartışırken hep temelden kopuşumuzu gördükçe, böyle bir genellenmenin bile doğru yöntem olduğu düşünülebilir. Ülkemizin eğitim, sağlık ve tüm konularda üretim alanlarındaki biçare vaziyeti; özellikle insan hakları ve yargı konularında karşı karşıya kaldığı çıkmaz, herkesin “hemen şimdi” diyerek ortaya çıkacağı bir kıyameti vurgulamaktadır./

Divan şiiri diye isimlendirdiğimiz, Osmanlı hanedanının hâkim olduğu dönemi de kapsayan şiirimiz, Eliot’ın, “*gelenek*” tarifi içerisinde yerini bulmaktadır. Çünkü **gelenek, hem sanat eserlerinin kendi aralarında kurdukları nesnel düzen, hem de edebiyatın dayandığı kültür düzenidir.** Yaşayan her büyük ozanın, yaşadığı çağla insan duygu ve düşüncesinin son sınırlarına vardığı, dilinin o çağdaki tüm olanaklarını tüketerek yeni bir deyiş getirdiği kabul edilir. Onun ardından gelenler ise, duygu ve düşüncenin türlü alanlardaki değişimler sonucunda vardığı yeni sınırlara erişmek zorundadırlar. Divan şiirinde sadece nazire/ ve tahmis geleneği, bu zorlamayı son noktanın ulaştığı yerin ötesine taşımaya yeter. Çünkü yine **Eliot**’ın dediği gibi, “**Şiirde, geçmişe hiçbir şey borçlu olmayan tam bir yenilik yoktur**” Bizim geleneksel şiirimiz (**Halk şiiri ve Divan şiiri** olarak adlandırılanlar) bu yargının hakkını tam olarak verir. *Geçmişten beslenir ama gününü yansıtır.* Bir bakıma “*kökü mazide olan ati*” sözüyle açıklanır.

Cemal Süreya, divan şiirini, imparatorluğun şiiri olarak düşünür. Bu da doğrudur. Büyüklük kavramı öylesine sınırlarını genişletmiştir ki, şiirin soyuta yolculuğu hızını artırmıştır. Esasen emperyal bir devletin kurulması için Türk geleneği içerisinde işin alt yapısı hazırdır. Timur, Selçuklu, Osmanlı... hangi hanedan gelirse gelsin, kendisini bir üst imparatorluğa bağlayarak, gelenekteki yayılcılığının gerekçelerini hazırlamaktadır. Ya ana tarafından Cengiz Han’a, ya da Oğuz Han soyuna bağlanmakta, cihangirliklerine sebep bulmuş olmaktadırlar. **Ali Şîr Nevaî**’nin çok büyük bir imparatorluğu Türkçe ile kuracağını söylemesi, bir kültür imparatorluğuna dikkat çekmesi, sebepsiz değildir. **Sultan Babür, Hüseyin Baykara gibi Timurlular, söz ikliminin de hünkârı olma cehdini göstermişlerdir. Bu arada da Kadı Burhaneddin’i unutmak da mümkün değildir.** “*her dem taze*” gazelleri, her zaman Türk dilinin doruklarını oluşturmaktadır.

Osmanlı Hanedanı içerisinde, şiir söylemek, olağan bir durum gibidir. Haremdeki kadınlara söz ustalığının zirveleri olan şiir öğretilir. Cenk meydanında savaşıp padişah da bu nedenle, şiirin içindedir. Şiire saygı, sevgi, hayranlık duyulur. Padişah olamamış, bunun acısını yaşamış birçok şehzadenin, kendini bugünün insanlarına anlatması için şiirden başka silahı kalmamıştır. *Şehzade Cem*’in Oğuz Han adlı oğlunun öldürülmesi nedeniyle söylediği mersiye; *bir babanın, gurbet elde sürgün bir babanın, gurbet elde sürgün gezen yenilmiş bir babanın* figânı gibidir. *Şehzade Bayezit*’in “*İran erenleri ile Turan erenleri*”ni ululayıp, sığındığı Acem Şahı’na övgü yağdırdıktan sonra kendini affetmelerini “*Sultan-u Rum-u Horasan erenleri*”nden dilemesi, yine aynı doğrultuda başkaldırı ile özü med cezir gibi gösteren duygu denizleridir.

Osmanlı Padişah şiirleri büyük bir çeşitlilik gösterir. İlk kez şiir söyleyen Padişah’ın **II. Murat** olduğu söylenir. (Ölümü 1451)

*“Sâki getir getir yine dünkü şarâbımı
Söylet dile getir yine çeng ü rebâbımı
Ben var iken gerek bana bu zevk u bu safâ
Bir gün gele ki görmeye kimse türâbımı”*

mısralarında gizlenmiş bir Ömer Hayyam vardır. Haftada iki gün şairleri toplayıp, bilim adamlarıyla çeşitli konuları tartıştığı, Latîfî Tezkiresi’nin bize ulaştırdığı ilginç bilgilerdendir.

Şiirlerini ilk kez bir divanda toplayan Osmanlı Padişahı ise, 1432-1481 yılları arasında yaşamış olan şair **Avnî**’dir (**Fatih Sultan Mehmed Han Gazi** adıyla padişahtır)

*“Sakiyâ mey sun ki bir gün lâleazar elden gider
Erişir fasl-ı hazân bâğ-u bahâr elden gider.*

*Her nice züh-d-ü salâha mâil olur hâtırım
Gördüğümce ol nigârı ihtiyâr elden gider.*

*Şöyle hâk oldum ki, âh etmeye havf eyler gönül
Lâcerem bâd-ı sabâ ile gubâr elden gider.*

*Gırre olma dilberâ hüsn ü cemâle kıl vefâ
Bâki kalmaz kimseye nakş u nigâr elden gider.*

*Yâr için ağyâr ile merdâne ceng etsem gerek
İt gibi murdâr rakîb ölmezse yâr elden gider.”*

“Avn: Yardım” kökünden “Avnî:” **yardımla ilgili**” mahlasını almaya karar vermiş Padişah’ın, dönemin bilim adamları ile asker-sivil bürokratlarını toplayıp onlarla müşavere etmesi, zaman zaman da müşaare “karşılıklı şiir söyle(ş)me, şiir yarışı, birbirlerine şiir söyleme” yoluyla bir mısraya 30’dan fazla mısra söyletmesi ilginçtir. Devlet adamının güncel uğraşısı arasında **şiiirden değerlenme** açısından has bir örnek oluşturduğu için önemlidir. “Hattın haddin yüzünü tuttu nitekim ey can” mısraı padişah tarafından söylenince müşaare yoluyla;

Mahmut Paşa: Rum iklimine zincir gösterdi nazm-ı divân
Molla Gürani: Lâl’in tabak içinde piruze lerzân
Eftâlzade Hamidüddün: Gül defteri dürrüldü geldi vücûda reyhân
Molla Kırımî: Levh üzre yazdı hemân ayât-ı nazm-ı Kur’an
Molla Musluhiddin Kastalanî: Devr-i kamerde yazdı tuğrayı şâh-ı devrân
Molla Hızır Bey: Ayine-i vücûdu dâd-ı dîl-i muhibbân
Molla Hatibzade: Düşmüş kenar-ı şemse zill-ı sehâb-ı yezdân
Şerif-i Amidî: Güzlâr-ı hüsn üzre yitti benefşe reyhân

Fatih’in danışmanları (musahipleri) arasında edebiyatımızın en önemli şairlerinden **Ahmet Paşa’nın** bulunması, bir özellik olarak belirtilmelidir. (Maiyetinde 185 şair bulunduğu söylenir.) *Latifî tezkiresi’nin kaydına göre*, “Saltanat dönemi bilgi ve fakihler devri, hünerliler ve fasihler çağıydı (...) Her nerede sahasında uzman ve yegâne bir bilgin varsa, ister Sind, ister Hind’de olsun, büyük ikramlar ve paralar ile yolunda çok mal ve mülk harcayıp, yüksek makam ve mevkiler ile onları özendirip, zorunlu olarak her birini ülkelerine veda ettirerek, yerlerini yurtlarını terk ettirmiştir.” **Ali Kuşçu** adlı tanınmış bilgini Acem’den Osmanlı ülkesine davet edince onu yüceltmek için her durağına bin akçe takdir etmişti. **Hint’de Hace-i Cihân’a**, Acem’de **Mevlana Camî’ye** her yıl bin flori gönderilmiştir. Bu örneklerden, o dönemde şairlerin, sözleriyle geniş bir alanı etkiledikleri, bir bakıma kamuoyu oluşturdıkları, bugün yazılı ve sözlü basının, internetin fonksiyonunu üstlendikleri, toplulukları, etkileyen kişi ve grupları etkiledikleri anlaşılmaktadır. Cihangir/emperyal amaçlı devlet adamlarının bunları maddi ve manevi iltifatlarla, kendi kamuoylarını oluşturmada yardımlarını almayı amaçladıkları ortaya çıkmaktadır.

Şiirin bir başka fonksiyonu, ülkelerin başındaki devlet adamlarının şiir aracılığıyla haberleşmesi, politik ve askeri mesajlar vermesidir. **Kadı Burhaneddin’in** yaşadığı dönemde kendi ülkesinin geleceği için tehdit unsuru olarak gördüğü **Toktamış** ve **Timur** için söylediği tuyuğ, bu konu için örnek niteliğindedir:

“Ezelde Hak ne yazmışsa bolur
Göz neni ki görececek ise görür
İki âlemde Hakk’a sığınmışız
Toktamış ne ola, ya Aksak Timur?”

bunun gibi, döneminde Anadolu Birliği’nin kurulmasını en çok hırpalayan ve engelleyen **Karamanoğlu** için **Fatih’in** söylediği:

“Bizimle saltanat lâfın edermiş ol Karamanî
Hüdâ fırsat verirse ger kara yere karam anı”

sözü, tatlı bir cinasla birlikte büyük bir tehdit içermektedir.

21 yaşında devleti yönetme görevi üstlenmiş, otuz yıl bu işi sürdürmüş, genç sayılacak bir yaşta ölmüş, döneminde unutulmaz fetihler yapmış, uluslararası çapta yürüttüğü siyasetle Balkanlar’a yayılmanın hem kapısını açmış, hem de ileri noktalara taşımış bir devlet başkanıdır. Tarihçilerin “Osmanlı fetihleri Anadolu’da, Ortadoğu’da ve Balkanlar’da ekonomik canlanmayı ifade eder “sözü, bugün de bir devletten beklenen en önemli fonksiyonun ifadesidir.

Fatih’in;

“Senin zencir-i zülfünden dîl-i divâne bend ister
Usandı derd ile candan asılmağa kemend ister”

mısralarını ihtiva eden müfredi, bugün de mükemmel bir aşk şiiri olarak değerini koruyan sözlerdendir. Fatih’in oğlu 8. Padişah II. Bayezid, 33 yaşında yönetimin başına geçti, ülkeyi 31 yıl yönetti. “adl”; *doğruluk*” kökünden *Adlî mahlasını seçti*. Şiirleri divan biçiminde derlenmiştir. Kardeşi Cem Sultan’la olan iktidar mücadelesi, söylencesi çok bir olaydır.

“Harim: biri için kutsal olan şeyler, başkasına kapalı olan yer, evin içi” kökünden **Harimî** mahlasını seçen **Şehzade Korkut** da, **Yavuz Sultan Selim** gibi, Osmanlı hanedanının en çetin isimlerinden birisiyle, yitireceği bir mücadele sürdürmüştür. Bu yenilginin, Şehzade Cem ve Şehzade Korkut’a şiir olarak yansıması bir feryat niteliğindedir. **Aslında Şehzade şiirlerini özel olarak incelemek gerekir.** Osmanlı hanedanı içerisinde, şehzadeler arası mücadelenin, yönetimi ele geçirme kavgasının en belirgin olduğu dönem, Timur’un Yıldırım Bayezid’i yendikten sonraki “*Fetret Devri*” denilen dönemdir. Yıldırım’ın şehzadelerinin, etkin olan dış güçlerin (Timur, İran gibi) veya iç güçlerin (Yeniçeriler, sivil bürokrasi, ahiler gibi) desteğini almaya çalışarak kıyasıya bir mücadele sürdürdükleri bilinmektedir. Dört şehzadenin on yıllık kavgası zaten üzerinden, rahmetli **Kemal Tahir**’in söylemiyle “**Topal Kasırğa**” geçmiş ülkeyi, defalarca örselemiştir.

Kanunî’nin şehzadeleri, - her ikisi de şair olan ve ecelleriyle yirmi iki yaşında ölen- **Şehzade Mehmet** ile **Şehzade Cihangir**, ölümleriyle babalarını üzmüş, hatta şair babalarınca ölümlerine tarih düşürülmüştür. Babasına başkaldıran Şehzade Bayezid, şiiri, yaşamsal bir konuda siyasal unsur olarak kullanmıştır.

“Ey seraser âleme Sultan Sülayman’ım baba
Tende cânım cânımın içinde cânânım baba
Bâyezidine kıyar mısın benim cânım baba
Bîgünâhım Hak bilir devletlü sultanım baba”

sözleriyle başlayan şiiri, buna **Muhibbî**’nin;

“Ey demâdem mazhar-ı tuğyân ü isyânım oğul
Takmayan boynuna hergiz tavk-ı fermânım oğul
Ben kıyar mıydım sana ey Bayezid Han’ım oğul
Bîgünahım deme bari tevbe kıl canım oğul”

sözleriyle başlayan yanıtı, konusunda en önemli örneklerdendir. Yine Kanunî’nin şehzadelerinden o dönemde yaşayan insanların çok değer verdikleri **Şehzade Mustafa**, dramatik ölümüne, on beş mersiye yazılmakla, şiir tarihimize girmiştir. **Taşlıcalı Yahya Bey**’in Şehzade Mustafa Mersiyesi, dönemin sosyal içerikli, içinde tespit ve eleştiri taşıyan cesur şiirlerindendir. Aynı zamanda, “*Meded meded bu cihanın yıkıldı bir yanı*” gibi alışılmadık bir haykırıyla başlayan şiir, tarihe not düşmektedir:

“Ecel Celâlîleri aldı Mustafa Han’ı
Tolundu mihr-i cemâli bozuldu divânı
Vebâle koydular âl ile Âl-i Osmânı
Geçerler idi geçende o merd-i meydânı
Felek o cânibe döndürdü şâh-ı devrânı
Yalancının kuru bühtânı buğz-ı pinhânı
Akıttı yaşımızı yaktı nâr-ı hicrânı”

sözleriyle bu konudaki gizli sırları imgeler yoluyla, dokundurmalarla açıklayan şiir, en son “nizâm-ı âlem” olan padişaha duayla son bulmaktadır. Ancak, bu arada Zal Mahmut’tan Rüstem Paşa’ya kadar ölümden suçlu görülen herkes teşhir edilmektedir. Yahya Bey, son kıtada, çekinmeksizin kendi ismini de geçirerek bir cesaret örneği göstermiştir.

Savaşçılığı, siyasal dehası, kararlılığı konusunda çok söz söylenecek **Yavuz Sultan Selim**’in hikâyesini **Selimnâme** adı verilen yapıtlar anlatmaktadır. Bu tür selimnameler yazılacak ortamı hazırlamak da, Yavuz gibi usta bir yöneticiye yakışmaktadır. Farsça divanı vardır. Arapça şiirler yazdığı da bilinmektedir. Farsça divanının, **Alman İmparatoru II Wilhelm**’in emriyle 1904’de **Prof. Horn** tarafından yayınlanması, başka bir Alman’ın **Nietzsche**’nin “**dağ dorukları birbirini görür**” teziyle açıklanabilir. “*Şirpençe*” adlı bir hastalıktan ölmesi ile şiirinde geçen “şir” ve “pençe” kelimeleri ironi gibidir.

“Merdûm-i dideme bilmem ne füsûn etti felek
Giryemi kıldı füzun eşkimi hûn etti felek
Şirler pençe-i kahrımdan olurken lertzân
Beni bir gözleri ahûya zebûn etti felek”

Yavuz’un;

“Ben yatam layık mı karşımda ol ayakta dura
Serv kaddim din ben öldükte namazım kılmasın”

beyti ile Bakî'nin

“Kadrini seng-i musallada bilûb ey Bakî
Durup el bağlayanlar karşısında yarân sâf sâf”

beyti arasındaki karşıtlık, belki de yaşamı boyunca ihsan dağıtmış bir “Padişah Şair”le ihsan almış bir “Yargıç Şair”in ruh halini de yansıtır. Yine **Yavuz**’un bir Türkçe gazeli, **Kadı Burhaneddin**’in şiirleri gibi temiz bir Türkçe’yle söylenmiştir.

“Gözlerimden aktı deryalar gibi yaşım benim
Dostlar çok nesne gördü onmadık başım benim.

Geçmek için seyl-i eşkimden hayâlim askeri
Bir direkli iki gözlü köprüdür kaşım benim.

Her gece altun benekli asmaniler giyip
İşbu çarh-ı pire-zen olmuştur oynaşım benim.

Ben geda gurbet diyarında kalırdım yalnız
Mihnet ü derd ü belâ olmasa yoldaşım benim.

Ey felek dokuz dolu cam içmeyince Han selim
Dehr içinde olmadı hergiz ayaktaşım benim”

Yavuz Sultan Selim gibi kararlı ve kararını uygularken ödünsüz bir yöneticinin, iç dünyasında, ne fırtınalar estiğini ortaya koyması açısından da bu ilginç bulduğum önemli şiirlerdendir. *Benim bu şiirde gördüğüm en dikkate değer vurgu, Han Selim adını kullanarak, yaşadığı olaylarda çok yıprandığını düşündüğü kendisine, kendi benliğine, kişiliğine acımasıdır.* Olayların yaraladığı bir canlı olduğunu gözler önüne sermektedir. Geceleri lacivert gökkubbede, yıldızların altında, “Çarh-ı pîre-zen” (Bu yaşlı kocakarı olan çark) ancak ona oynaş olabilmış. Bu korkunç yalnızlığın açıklamasıdır. Kaşı, bir direkli iki gözlü köprüye benzetip, hayal askerlerinin kendi gözyaşından oluşan seli geçmek için bu köprüyü kullandığını söylemek, ilk kez rastlanan bir imgedir. Bu gazeli ana başlık olan **“Padişah’ın muazzam yalnızlığı”** adına uygun düşünmekteyim.

Osmanlı Hanedanı’nın şiir serüvenini didiklerken en önemli saydığım isme geldik. Adı **Muhibbî** olan (Seven, sevgi besleyen anlamında muhible ilgili), ancak devlet yönetirken **Kanunî Sultan Süleyman** adını kullanan, 71 yıl yaşamış, bunun 46 yılında Osmanlı İmparatorluğu gibi gerçek bir “dünya devleti”ni yönetmiş; **Bakî, Zatî, Hayâlî, Fuzûlî** ile çağdaş olmuş, 15935 beyit, 2799 gazeli olan bir şaire...

Yaşadığı deneyimi insanlara aktaran, şiirlerinde insan olma çabasına öncelik veren, hatta,

“Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi

Saltanat dedikleri ancak cihan gavgasıdır
Olmaya bahtû saâdet dünyada vahdet gibi”

sözleriyle, kamuoyunun çok önemsedığı devletin, sağlıklı bir nefes kadar önemi olmadığını söyleyip, saltanatı **“Cihan kavgası”** olarak niteleyip, hatta küçümseyip, vahdet gibi bir saadetin olmayacağını vurgulaması ilginçtir. Başka bir gazelinde, sevgilisini överken, kendi sultanlığını ve sahip olduğu ülkeleri, sevgilisi ve sevgisi karşısında yoksaması ilginçtir.

“Celis-i halvetim, varım, habibim, mâh-ı tâbânım
Enisim, mahremim, varım güzeller şahı, sultanım (...)

Stanbul’um, Karaman’ım, diyar-ı Mülket-i Rûm’um
Bedahşan’ım ve Kıpçağ’ım ve Bağdad’ım, Horasan’ım.

Saçı vavım, kaşı yayım, gözü pür fitne bîmarım
Ölürsem boynuna kanım meded hey nâ-müselmanım.

Kapında çünkü meddahım, seni medh ederim dayım
Yürek pür-gam, gözüm pür-nem, Muhibbîyem ü hoş-halim”.

Bir başka şiirinde
“Tir-i bârân ettiler her bir yaneden gamzeler
Dil gibi sinemde bir muhkem hisarım aldılar”

sözü, nice hisarlar almış bir padişahın sevgisini açıklama biçimi olarak uygun düşmektedir. Çok önemli bir şairdir Muhibbî. Kanunî Sultan Süleyman da tarihçilerin öneminde birleştiği bir devlet başkanıdır. Oğulları ile üzücü kavgası, bir baba, bir insan olarak kendi trajedisidir. Divanı, sevgi şiirleri ile doludur. Muhibbî adını, **yüreğinin yiğitliğiyle hak etmiştir**. Divanında, çok sevdiğim bir gazelini sizinle paylaşmak istiyorum:

*“Dilberim seyretmeye gülzara çıktı bağ ile
Mahrular birbirine gösterir barmağ ile.*

*Bir ayağ üzre gelüb bel bağlayubdur hizmete
Servin indi ayağına kara su durmağ ile*

*Bigünâh uşşâkı öldürme benim çok sevdiğim
Tükenir sanma senin aşıkların kırmağ ile*

*Gel beni öldür rakibi görmeyem kuyunda tek
Bu meseldir bülbül olmaz bir kafeste zağ ile.*

*Sineye şol denlü yaktı bu Muhibbî dağlar
Der gören, kûh-ı belâ kaplanıdır bu dağ ile.”*

diyen *Muhibbî’den Selim’*ye geçiş bir irtifa kaybı gibi olabilir. Hiç sefere çıkmayan, İstanbul’da doğup İstanbul’da ölen ilk Osmanlı Padişahıdır. (Karaman, Saruhan, Germiyan valiliği hariç) (1524-1574) Sekiz yıl padişah olarak devleti yönetmiş, elli yaşında ölmüştür.

*“Biz bülbül-i muhrik dem-i gülzâr-ı firâkız
Ateş kesilir geçse sabâ gülşenimizden”*

müfredi, zengin, benzersiz ve ilk olan imajlarla doludur. **II. Selim**, Selimî mahlasını seçmiştir kendine. Ateş kesilmek, rüzgârı yakan ateş, şiirimizde ilk kez kullanılmaktadır. 1574’de padişah olup, 21 yıl sonra 49 yaşında ölen, **III. Murad**, 1566 gazelle çok şiirli, divanlı padişaktır. Hat sanatıyla da uğraşmıştır. Arapça, Farsça ve Türkçe’ye hâkimdir.

*“Bizi surette gördün Padişâyız
Velî mâ’nâda bir kemter gedâyız.*

*Bizi yâr eşiğinde anlama yâd
Kamuya yâd u yâra âşinayız”*

şiirinde olduğu gibi, gösterdiği tevazû, birçok divan şairinde görülen “aşk padişahı, acının başbuğu, gam leşkerinin beyi” gibi yakıştırmaları hatırlatmaktadır. Hele de çağdaşı ve hemşehrîsi **Hayalî** tarafından “Âlem-i istiğ-nadadır ve perişanlık ve bî-ser ü samanlık ile özge hevadadır.” diye tanımlanan, 1534 ölümlü **Hayretî**’nin;

*“Ne Süleyman’a esiriz, ne Selim’in kuluyuz
Kimse bilmez bizi bir Şah-ı Kerimin kuluyuz*

*Kul olan aşka cihan beğlerine eğmedi baş
Başka sultan-ı cihânız, gör a kimin kuluyuz.”*

sözleri ile karışıklığı hem konumları, hem şiirleri açısından ilginçtir. Ayrıca **Zatî**’nin:

*“Melamet mülkünü açtım seraser tîğ-i âhımla
Bugün ben padişah-ı mülk-ü aşkım bir diyar aldım”*

şiiri de aynı anlamdadır. Şiirlerinde “*Adn: Cennet kökünden Adnî*” mahlasını kullanan **III. Mehmet**, 37 yıl yaşadığı (1566-1603), bunun sekiz yılını padişah olarak geçirdiği ömründe, büyük karışıklıklar, savaşlar yaşadı. 27 yıl gibi kısa bir sürede 13 yıl padişah olan **Bahrî** mahlaslı **I. Ahmet**, büyük karışıklıkları, celâlî isyanlarını (Kuyucu Murat Paşa olayında) yaşadı. Sultan Ahmet Camiini yaptırdı. Saltanatın, **hanedanın en büyüğüne geçeceğine dair veraset kuralı değişikliğini yaptı**. Mevlevî ve Celvetî idi. Divançesi vardır. İlginç bir beyti:

*“Ariyettir saltanat, servet, beden, cümle fenâ
Şimdiden geldi Hüdâ bilir bu devletten gına”*

diyerek, belki de döneminde, altından kalkılması gittikçe zorlaşan, devletin büyük sorunlarını vurgulamak istemiştir. Babasının ölümüne mersiye söylemiştir. **Şeyhülislam Yahya**’nın;

“Aşka kabil dil mi yok şehir içre ya dilber mi yok
Mest yok mecliste bilmem mey mi yok sagâr mı yok”

şiiirine tahmis söylemiştir. Bu da ilginçtir. 1618’de 14 yaşındayken Padişah olan **Farisî** mahlaslı **Genç Osman**, 4 yıl yönetimde kaldıktan sonra kendi askerlerince boğuldu. Divanı vardır.

“Felek zor eyleyip yıktı gör taht-ı Süleymân’ı
Bozup hikmetini hâk ile yeksân kıldı Lokmân’ı”
mısralarıyla başlayan gazeli

“Şah-ı alemlige sanman ki Farisî ola mağrur
Cefa-yı rüzgârı çekmeden çeksek şu dameni”
önsezisi ile bitmektedir. Eteğini çok çabuk çekmiştir. Ayrıca kısa gazeli de içinin aynası gibidir.

“Düştü bir sevdâya gönlüm özge razım var benim
Gönlümün eğlencesi bir serv-i nazım var benim (...)

İstemem dünyada Hind u Rum u Mısır-ı tahtını
Geceler ta subha dek Hakka niyazım var benim.

Farisî söyle gazel tatvil kılma şîrini
Çeşmi ahu, dişleri dür, dil-nevazım var benim.

.....

“Niçoldu Yusuf-u Mısri ki hüsn içre nâziri yok”

mısrai, söyleyiş ve içerik yönünden, bu talihsiz , bu genç yaşta insafsızca katledilmiş kargaşa ve çöküş dönemi padişahının macerasını, olağanüstü bir şiir diliyle, ne güzel özetlemektedir...

11 yaşında Osmanlı Padişahı olan, 10 yıl sonra ancak dirayetle yönetimi eline alabilen, birçok savaşa giren ve başaran, 28 yaşında ölen **Muradî** mahlasını kullanan **IV. Murad** (1612-1640) kişilik olarak ilginçtir. **Turan Oflazoğlu**’nun “**TV Murat**” adlı oyunu, onun tüm yönlerini ortaya koyar. **Şeyhülislam Yahya**, **Nef’i**, **Nevzade Atayî**... gibi bir çok önemli şairin çağdaşıdır.

Hafız Ahmet Paşa’nın yazdığı, yardım talebini reddeden, onu görevden alıp yerine başka bir tayini bildiren gazeli ilginçtir. Benzeri olduğu sanılmamaktadır. Hafız Ahmet Paşa, Bağdat’ı fethetmekle görevlendirilmiştir. Uzun sürede sonuç alamayınca, santranç terimlerini ustalıkla kullandığı;

“Aldı etrafı adû imdâda asker yok mudur
Din yolunda baş verir bir merd-i server yok mudur

Hasm-ı bed-kış oyunda ruh be ruh şah mat eder
Cenkte at oynadır ferzane bir er yok mudur

Bir acep girdaba düştük çaresiz kaldık meded
Aşınalar zümresinde bir şinaver yok mudur

Cenkte hempamız olup baş verip baş almağa
Ârsa-i âlemde bir merd-i hünerver yok mudur

Ref’i bidada tekasülden gazez ne bilmeyiz
Derd-i mazlûman sual olmaz mı mahşer yok mudur

Ateş-i suzan-ı adâya bizimle girmeye
Dehr içinde imtihan olmuş semender yok mudur

Dergeh-i Sultan Murad’a namemiz irsaline
Bad-ı sarsar gibi bir çabuk kebuter yok mudur”

gazeliyle padişah’tan yardım ister. Padişah da cevabî gazeliyle onu ustaca küçümser. Rüşvet iddiaları yüzünden görevden aldığını, yerine Ali Paşa’yı atadığını aynı gazelde belirtir. Herhalde, yeryüzünde, “**görevden alma ve atama kararnamesi**” olan bir başka şiir yoktur. Bu durum;

“Hafız-ı Bağdad’a imdat etmeğe er yok mudur
Bizden istimdat edersin sende asker yok mudur

“Düşmanı mat etmeğe ferzaneyim ben” der idin
Hasma karşı şimdi at oynatmağa yer yok mudur

Gerçi laf urmakta yoktur sana hempa bilürüz
Lîk sende dâd alır bir dad-ı küşter yok mudur

Mertlik dava edersin bu muhanneslik neden
Havf edersin bari yanında dilâver yok mudur (...)

Rüşvet ile cünd-i İslâmı perişan eyledin
İşitilmez mi sanırsın bu haberler yok mudur (...)

Bir Âli-siret veziri şimdi serdâr eyledim
Hızr ü peygamber delil olmaz mı rehber yok mudur

Şimdi hâli mi kıyas edersin âya âlemi
Ey Muradî Padişah-ı heft-kışver yok mudur”

gazelini daha da ilginç kılmaktadır. 26 yaşındaki bir padişahın böylesine bir devlet birikimi de dikkate değer bir özelliktir. **Vefâî mahlasıyla şiir söyleyen IV. Mehmet**’in en ilginç yanı, yedi yaşında padişah olup 44 yıl bunu sürdürmesidir. Sultan İbrahim’in oğludur, avcıdır. Yitirishlerin padişahıdır. Tahtan indirildikten 6 yıl sonra 1693’te öldü.

“Bunca demdir tîrini hûn-ı ciğerde besledim
Şimdi kasd-ı cân eden anda kanı nân ü nemek”

beyti ilginçtir. Yine Sultan İbrahim’in oğlu **II. Ahmet**, 48 yaşında padişah olduktan sonra 4 yıl yaşadı. (1643-1695). Yitiriliş sürmektedir. Şair ve Hattattır. Yabancı dil bilir ve günlük tutmaktadır. **II. Mustafa** ise İkbâlî adını seçmiştir. 39 yıllık ömrünün 8 yılını padişah olarak geçirdi. Yitirishlere şahit olmayı sürdürdü. Gerilemenin başı **Karlofça** (1699) onun dönemindedir. Tahttan, ayaklanmayla düşürüldü, kısa bir süre sonra da öldü. Şair, müzisyen ve hattat.

Bir müfred’i ilginçtir:

“Başımızdan hiç hevâ-yı zülf-i yâr eksik değil
Mürtefi yerdır anınçün rüzgâr eksik değil”

Necib’i kendine ad olarak seçen **III. Ahmet**, lale devrinin ve ‘patrona Halil olayı’nın padişahıdır. Bu da şair, musikişinas ve hattat, 1770’te düşürüldü. Altı yıl yaşadı 33 yaşında öldü.

Cihangir’i mahlas olarak kullanan **III. Mustafa**’nın, önemli yitirishlerin padişahı olması bir irinodir. 1774’te 57 yaşında öldü.

“Yıkılıptır bu cihan sanma ki bizde düzele
Devleti çerh-i denî verdi kamu müptezele
Şimdi erbab-ı saadette gezen hep hezele
İşimiz kaldı heman rahmet-i lemyezele”

kıtası, bir kokuşmuşluğun ifadesidir ve onundur.

İlhamî mahlaslı yenilikçi. 47 yaşında katledildi. III Selim (1761-1808), bestekâr, şair, hattat. Sûz-i dilâra makamının mucidi. **Şeyh Galib**’in dostu ve mevlevi. Bir mesnevisinde;

“Eden bu lütfu Mevlâ-yı kerimdir.
Ezelden nâmımız Sultan Selimdir”

diyen. Saltanatı anlatırken, dervişlikle yöneticilik arasındaki med-ceziri yaşayan padişah.

“Bağ-ı âlem içre gerçi pek sâfâdır saltanat
Vasfetsen bir kuru gavgaya câdır salttanat”
Kanunî’nin bir gazelini tahmis etmiştir.

“Derd ile rûyuna baktıkça senin İlhamî
Gerçi handan olur amma ciğeri kan ağlar”

gibi ince söyleyişleri vardır. **Âdli mahlaslı II. Mahmut**, 55 yıllık hayatının 31 yılını padişah olarak yaşadı, 1839’da öldü. Yenilikçi, Yeniçeri ocağını söndürdü. Hattat, şair, bestekâr. Ok atmadaki rekoru, dünyada, hala kırılmadı. **II. Mahmut**’un kızı **Adile Sultan** da iyi bir şairdir. *Osmanlı Hanedanında divanı olan tek kadın olması ilginçtir.*

“Dervişim kendi başıma yine sultan gezerim
Âlem-i aşkta seyyah olup her an gezerim.

Padişah saltanat-ı dehr için kayd çeker
Kayd ü namusu geçin ben dahi üryân gezerim”
şiiirini söylemiştir.

65 yaşında 1909’da padişah olup, 9 yıl padişahlıktan sonra 74 yaşında ölen **Mehmet Reşat**’ın az şiiiri vardır. İddiasızdır. Zaten dönemi İttihat Terakki Partisi’nin yönetiminde geçmiştir. Mevlevî’dir. Çanakkale Zaferi kazanıldığında şu şiiiri söylemiştir:

(Manzûme-i Humâyûn)

“Savlet etmişti Çanakkale’ye bahr ü berden
Ehl-i İslâm’ın iki hasm-ı kavîsi birden.

Lakin imdâd-ı ilahî yetişip ordumuza
Oldu her bir neferi kalâ-i pulâd beden.

Asker evlatlarımın pişgeh-i azminde
Aczini eyledi idrâk nihayet düşmen.

Kadr ü haysiyeti pâ-mâl olarak etti firar
Kalb-i İslâm’a nüfûz eylemeğe gelmiş iken.

Kapanıp secde-i şükârâna Reşad eyle dûa
Mülk-i İslâm’ı Hûdâ eyleye daim me’men”

bu çok içten, sade, basit ve şiiir olarak adandırmanın zorluğunu duyduğumuz manzume, aslında bir şeyi de anlatmaktadır. **Devletin gücü azaldıkça, sanki, sözün gücü de azalmıştır.** Nasıl ki, yıkılışında bile bir imparatorluk olan Osmanlı, son anına kadar bir kaliteyi hep taşımışsa, bugün de rastladığımız kalite kırıntılarını, söz ustası özelliği taşıyanlarda mı aramalıyız?

Kanunî Sultan Süleyman gibi söz ehli Cihan Padişahı’nı Şehzade Mustafa Mersiyesi ile eleştirme cesareti gösteren Taşlıcalı Yahya Bey’in Muhammesi, Osmanoğlu’nu iyi anlatan şiiirlerdendir.

“Şadman olsun ki, sultanoğlu sultandır gelen
Bahr u berrin padişahı âl-i osman’dır gelen
Naib-i şer-i Muhammed zill-ı Yezdan’dır gelen
Şark u garbı seyreden hurşid-i rahşandır gelen
Âlemin sahibkıranı Han Süleyman’dır gelen(...)

Bir kemîne bendesini Mısır’a sultan eyleyen
Kerbela seyrini her dervişe âsan eyleyen
Sâyeveş düşmanların hak ile yeksan eyleyen
Dembedem bağrın kızılbaşın kızıl kan eyleyen
Âlemin sahibkıranı Han Süleyman’dır gelen(...)

Osmanlı, Ali Şîr Nevaî’nin şu sözündeki hikmeti çok iyi anlamıştı: **“Hiç ordum olmadığı halde, Çin sınırına ve Tebriz’e kadar bütün Türk ve Türkmen illerini, sırf, divanımı göndermek suretiyle fethettim.”** Bu, bir **“kültür imparatorluğu”** dur. Yine, Latîfî Tezkiresi’nden öğreniyoruz ki; şair **Ahmed Paşa, Fatih Sultan Mehmed** için şöyle demektedir:

“Sühândan ola şah-ı devrân
Sözüyle kadr bulur ehl-i irfân”

Bu da bir yönetim imparatorluğudur.